

УДК 82-95.09Л.Луців:821.161.2"18/19"Т.Бордуляк

«БЛИЖНІ» ТИМОФІЯ БОРДУЛЯКА В ОЦІНЦІ ЛУКИ ЛУЦІВА

Ірина ЯРЕМЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Розглянуто літературно-критичні статті представника стрілецького літературного покоління Луки Луців, присвячені творчій постаті Тимотея Бордуляка, які були надруковані 1936 року у львівському часописі «Вістник». З'ясовано культурно-історичні координати, місце в часописі. Інтерпретаційна практика Дмитра Донцова творить генетично-типологічний контекст праці Луки Луціва. Це оригінальна праця, написана у руслі стратегії часопису, також міжвоєнного літературознавства, є продовженням його попередньої наукової роботи. В її методології – синтез культурно-історичного, типологічного, національно-екзистенційного, філологічного підходів. Запропоновано окреслювати праці такого пропам'ятного напрямку як меморати.

Ключові слова: Лука Луців, «Вістник», меморат, меморіальна критика, стрілецьтво.

У грудневому числі львівського «Вістника» за 1936 рік було вміщено літературно-критичний допис Л. Гранички із стандартним, лаконічним заголовком за іменням «Тимотей Бордуляк» і підзаголовком «1863–1936», що складався із дат – приходу у світ і відходу у вічність «отця письменника» [2]. Остання дата синхронна із роком появи друком допису – Тимотей Бордуляк помер 16 жовтня. Отже, допис постав навздогін скорботній події, надзвичайно оперативно, якщо взяти до уваги видавничий формат «Вістника» – журнальний, а не газетний. Також його надтекст увиразнював намір автора пам'ятати, і в пам'ятанні, як у тривкому ментально-духовному процесі, зберегти для вічності, для майбутнього непроминальний образ того, про кого пам'ятаєш. Тому назва свідчить про імператив «pro memoria» і його загострює рік за вікном, рік відходу Т. Бордуляка у вічність.

Автором допису був Лука Луців, на той час багатолітній автор Донцовського видання, виходець зі стрілецького покоління, адже «як 18-літній юнак пішов з на устах пісню про “Червону калину” визволяти Україну з московських кайдан» [5, с.10] із сотнею полковника Дмитра Вітовського 1914 року. Що спонукало Луку Луціва до цієї студії, яка таки не є некрологом, хоч з'явилася друком десь упродовж місяця, яка написана чулою, шляхетною рукою за спонукою сфокусувати увагу на мистецькій постаті загалом, її життєтворчості, нагадати про неї для українського майбутнього, спонукати майбутнє покоління до

успадкування її письменницької спадщини. Що саме із творчості Т. Бордуляка повинна успадкувати українська суспільність у майбутньому? Варто з'ясувати, чому стаття постала саме у такому виданні, як «Вістник» Дмитра Донцова, які її ідейно-естетичні, методологічні та жанрові координати.

Львівський щомісячний журнал «Літературно-Науковий Вісник», «Вістник», що його у 1922–1932 та 1933–1939 роки редагував Д. Донцов, пов'язують насамперед із діяльністю тих представників націоналістичного літературно-ідеологічного напрямку українського міжвоєнтя, яких називають «вісниківцями». У 20-ті роки, коли у літературному житті ще не відбулося таке різке розшарування на «націоналістів», «католиків», прихильників «чистого мистецтва» та «радянофілів», «Літературно-Науковий Вісник» під егідою Д. Донцова (1922–1932) «...відразу ж для всіх українських письменників – на рідній землі й за кордоном – став трибуною, засобом обміну думками, а також встановив тісний контакт між письменниками й широкими читацькими масами в західній Україні й до певної міри в Східній» [7, с. 25]. Часопис був фактично «форумом для українських письменників» [7, с. 26], перейнятих проблемою реконструкції національної ідеї в нових геополітичних умовах після Першої світової війни і невдалого завершення національно-визвольного змагу.

Серед стратегічних завдань часопису – розвиток літератури чину, у ній – культу енергії, сили, плекання героїчної особистості, так званої “донцовської людини”, людини Волі, Характеру та Героїки» [3, с. 15].

Літературознавчий дискурс, який стосується прямо чи опосередковано «ЛНВ»-«Вістника» Д. Донцова сфокусований переважно на персоналіях, які становлять його ідейно-естетичне ядро і на ставленні донцовського угруповання до опонентів (праці О. Багана, Петра Іванишина, Миколи Ільницького, М. Комариці, Миколи Крупача). Літературна діяльність інших авторів на сторінках часопису лише починає окреслюватися.

Відповідно літературознавчої уваги заслуговує і творча постать вихідця із покоління українських січових стрільців Л. Луціва, якого Т. Добко, Б. Ясінський зараховують до когорти постійних авторів журналу, називаючи його ім'я серед «визначних істориків, фольклористів, етнографів, громадських діячів, письменників, поетів, літературознавців й мистецтвознавців», таких як «В. Андрієвський, М. Андрусак, Р. Бжеський, В. Біднов, Л. Бурачинська, О. Бургардт, М. Гоца, О. Грицай, В. Дорошенко, О. Думін, Р. Єндик, М. Кордуба, В. Королів-Старий, В. Кубійовч, Ю. Липа, Л. Луців, Є. Маланюк, Л. Мосендз, М. Мухин, С. Наріжний, О. Ольжич, О. Теліга, А. Річинський, У. Самчук, С. Сірополко, С. Смаль-Стоцький, О. Стефанович, І.-К. Федорович-Малицька, О. Штуль та ін.» [3, 8].

У часописі Л. Луців проявляється як мовознавець, літературознавець, фольклорист. Його імення зафіксоване у бібліографічних покажчиках, присвячених і «ЛНВ» (з 1928 року), і «Вістнику». Як літературознавець Л. Луців був зацікавлений у творчості насамперед Тараса Шевченка, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Івана Франка, Богдана Лепкого, Маркіяна Шашкевича, стрілецькій літературі, поточному західноукраїнському та наддніпрянському літературному житті, світовій літературі. Загалом увесь обсяг наукової

присутності Л. Луціва у часописі – 45 публікацій за 1928–1932 роки [4, с. 211–213], та понад 200 за 1933–1939 роки [3, с. 93, 98, 99, 104, 105, 112, 207–225].

Стаття про Т. Бордуляка у літературознавчому набутку Л. Луціва – єдина, однак настільки йому значуща, що її він вмістив до збірника своїх праць, «Література і життя» [5, с. 283–288], на неї посилався у передньому слові до видання. Отож, хоч це єдина «бордулякознавча» публікація, але не випадкова. Окрім того, цей літературно-критичний виступ Л. Луціва не значиться у бібліографічній бордулякіані і об'єктом наукових студій теж не був.

Першопочатком наукового наближення Л. Луціва до творчості Т. Бордуляка стала збірка його малої прози «Ближні», що вийшла 1899 року. Її назва – ключ, яким Л. Луців відкриватиме ідейно-естетичні настанови письменника, з якої розпочне рух через філологічно-гермневтичний аналіз образної системи до його етичної концепції героя, звідти – до власного бачення нового героя сучасного письменства.

Назва «Ближні» скеровує критика придивитися до творчої постаті Т. Бордуляка як до «отця-письменника», який разом із місією пера проводив неабияку душпастирську місію. Адже обрана для заголовка лексема – із християнського словника. Ближні – це ті, кого Т. Бордуляк як діючий парох мав змогу тісно обсервувати у своїй роботі. У збірці – це переважно українські селяни-нуждарі, рідше герої-священники і спорадично світські інтелігенти, часом єврейська біднота. При цьому найбільше серця Т. Бордуляк віддав селянинові-халупникові, на його художньому образі вибудував власне поучення.

Проаналізувавши майже всі новели його збірки з погляду проблеми героя критик бачив, що Т. Бордуляк мав «свою власну філософію, він своїм власним оком дивився на нашого селянина» [5, с. 288]. Йому імponує у творчості Т. Бордуляка, що це література з місією, що покликана «будити якийсь відрух серед громадянства» [5, с. 284]. З допомогою аналізу новели «Жебрачка» Л. Луців обгрунтував власну тезу про кредо і метод Т. Бордуляка як «виделікатного реаліста» його ідеалістично-дидактичними настановами, задекларованими у новелі і проведеними як тенденція в усій малій прозі. «Суть мистецтва лежить в тім, щоб представити річ так, як вона в дійсності єсть», – цитував Л. Луців новелу, – «влити в твір життя, а крім того осінити його певною мірою ідеальності». Якщо звернемося до листування Т. Бордуляка із Осипом Маковеєм, переконаємося, що критик був правий, адже письменник визнавав це сам: «Стараюсь малювати так, щоби образ, мною представлений, був живий і свіжий, щоби люде, мною описані, були також живі, щоби їх ділання і поступки були логічно і психологічно оправдані. В тій цілі кладу велику вагу на психологію. Зі взглядів артистичних дбаю також о мірний ефект. Всьо стараюсь приноровити до життя, так щоб читатель міг собі подумати: так дійсно *мусило* бути або принаймні *могло* бути» [1, с. 461].

Зокрема Л. Луців помітив, що Т. Бордуляк ставить усіх своїх героїв у ситуацію випробування характеру, гартування етичних його домінант – милосердя, доброти, «малого щастя», «малої радості», любові до ближніх, покори, самопожертви. Виокремлені складові критик прослідковує на прикладі

того чи іншого образу персонажа. «Малим щастям», на його думку, живе Матвій Бас із оповідання «Дай Боже, здоровля корові», старець Макар із однойменного оповідання, який власним вижебраним хлібом допомагає родині багатодітної вдови, дяк Гриць, маленька Параня, як вперше виходила жати на панський лан. Чи Михалко («Михалкові радощі»), який має власний кодекс честі, а це кодекс любові до ближнього, милосердя, вибирає менше і чується теж щасливим.

На думку критика, у Т. Бордуляка «поруч Бога бачимо тільки людську доброту, бо майже всі його особи – се добрі люди» [5, с. 285]. Справді, вони добрі, офірні, адже задля добра сім'ї, села, загалом ближнього поступаються собою. Задля посилення ефекту Т. Бордуляк ставив персонажа з виховною місією у ситуацію нещасливого випадку, Л. Луців навіть зауважував, що він «любується в нещасливих випадках» [5, с. 286], бо вже так мало бути.

Як представник іншого, стрілецького, покоління, який оцінював твір з погляду національно-суспільних потреб міжвоєнної доби, Л. Луців хотів доповнити етос героя Бордулякової прози і української літератури загалом героїкою, насамперед героїкою щоденного життя. Це, розмірковував він, не заперечує релігійного світогляду і християнських чеснот. Бордулякові герої не можуть змагатися з життям, щоб дійти кудись вище, вони лагідні, добрі, усміхнені і вдоволені життям навіть тоді, як ходять з торбами» [5, с. 285]. При цьому виокремлено тих героїв прози Т. Бордуляка, у яких бачив натяки на актуальних рисах новітнього героя. Зокрема, в образі Гаврила Чорнія, який не належить до чисто позитивних Бордулякових прикладів, критика приваблювало акцентування на власній волі, власній візії свого призначення і кодексі честі, у якому покора не головне. Для нього це «найцікавіша постать з усіх героїв Т. Бордуляка» [5, с. 285], яку уявляв впертість і послідовність у здійсненні власної волі навіть у ситуації нещасливого випадку: «Він виробив собі власний кодекс честі і був з ним щасливий навіть з порожнім рукавом і дерев'яною ногою. ... він щасливий, але те його щастя інше, як у звичайних людей» [5, с. 285]. Справді, ставши інвалідом, Гаврило Чорній не мириться з незворотнім станом власного здоров'я, не повертається до доньки, аби жити біля неї «малим щастям», а іде у діди, щоби досягти у житті екзистенційного максимуму за мінімальних сприятливих обставин.

Варто тут згадати й іншу новелу Т. Бордуляка «Для хорого Федя», у якій головний герой, батько хворого хлопчика Марко Бурий теж досягає екзистенційного максимуму і діє у ситуації «*contra spem spero*». Через крайню нужду герой узимку не може обігріти хату, що спровокувало застуду і хворобу його дитини. Усі навколо теж живуть у скрутні, не можуть допомогти ні грішми, ні паливом, ні ліками. Тим більше, що останні гроші йому довелося віддати «здекуцникові» на податок. Єдиний спосіб обігріти хату і цим, можливо, врятувати дитину, для нього – зрубати стару грушу на обійсті. Дерево було єдиним джерелом літньо-осінніх доходів сім'ї. Зрубавши його, Марко прирікає рідних у майбутньому на голодну смерть, навіть якщо дитина виживе. А без дитини йому життя не потрібне: «Зрубаю грушу! Що ж маю робити? Коби знати, що Федь буде жити, тоді нехай би і груша була, а коли Федь умре, тоді й груші не треба» [1, с. 166]. Попри розуміння непевності щодо виходу сина з хвороби,

Марко рубає дерево, без надії сподіваючись, реалізуючи у цій дії власний екзистенційний максимум у безвиході. Отже, можемо підсумувати, що Марко Бурий є прикладом у Т. Бордуляка героя, який усе-таки «може змагатися з життям», він змагається, однак за сюжетом автор не залишає йому надії на щасливе завершення, маємо незавершений сюжет. Тому судження Л. Луціва про відсутність у персонажів Т. Бордуляка змагу з життям порівняно із героями польської авторки Коссак-Щуцької не до кінця правильне. І образ Марка Бурого цьому підтвердження.

Окрім того, Л. Луціву важливо, аби герой українського твору мав «віру в призначення» [5, с. 286], «віру у свою перемогу». Він хотів би так характеризувати і героїв Т. Бордуляка, щоб людина сучасного письменства «була кожду хвилину відважна та безустанку добра» [5, с. 286]. Непослідовність відваги проявляє образ Івана Бразилійця, який, як спостеріг критик, «належить до найенергійніших постатей Бордуляка: Іванові Бразильцеві вдалося вирватися з пекла, в якому погинули тисячі людей» [5, с. 286]. Яким Чайка є для Л. Луціва тим образом, «рішучість і енергія» якого може придатися також для майбутньої української людини чину, яка може також перебороти свою оспалість, психічну і життєву [5, с. 287].

Бачимо, що Л. Луців оцінив творчість Т. Бордуляка і з погляду концепції літератури чину, енергії, яка була розгорнута у «Віснику» з ініціативи Д. Донцова. «Літературний твір повинен викликати не тільки милосердя», як це часто діється у творчості Бордуляка, ... але також і завзяття, витривалість у змаганнях і відвагу у боротьбі, любов батьківщини та інші чесноти, які, як ми се бачили вище, можна згармонізувати з вимогами християнської релігії», – зазначив критик [5, с. 288].

Однак до питання актуальності в українському національному та літературному бутті нової української людини чину Л. Луців прийшов не з подачі Д. Донцова, а керуючись власним життєвим, стрілецьким військовим досвідом. Поразка визвольних змагань, роздуми над її причинами у міжвоєнннн привели до висновку про потребу нового героїчного характеру. Однак саме стрілецтво у визвольній війні дало життєвий приклад української людини чину, який у синхронній тоді стрілецькій поетичній творчості не мав художнього окреслення, а лише згодом почав проявлятися у стрілецькій прозі міжвоєнного часу. Творчий досвід Т. Бордуляка Л. Луців бачив досить продуктивним. Його пропозиція українського героя, на думку Л. Луціва, є придатною для новіших часів з деякими доповненнями. Цю Бордулякову етичну концепцію героя критик пропонував доповнити визвольно-героїчними складовими (власна воля, віра в призначення, в перемогу, рішучість, енергія). Тому провідний концепт добра в конструюванні Бордулякової художньої особистості потребує доповнення концептом сили.

Отже, як критик Л. Луців керував не лише ідеологічними настановами, але й етичними, а також і естетичними, при підході до оцінки літературного явища. Він так і окреслив «літературно-ідеологічний напрям» (Р. Олійник-Рахманний) власної діяльності: «В оцінках літературних творів автор керувався ідейно-етично-естетичною засадою, пам'ятаючи при цьому, що українська література повинна в першу чергу служити своєму українському народові, бо тільки тоді вона зможе бути культурним добром іншим народам, між якими тоді буде як рівна з рівними, бо не

буде її в світі заслонювати старшобратська-московська посестра, яка узурпує собі право на старшинство» [5, с. 12]. На його думку, і художнє письменство, і літературознавство повинне працювати на визволення українського народу.

Як учасник січово-стрілецької військової звитяги Л. Луців розумів важливість подальшої кристалізації особистості українця, за визначенням Євгена Маланюка, нового «покрутянського стилю», тобто у посиленні тих особистісних рис національного характеру, які б працювали на ідею державного визволення. Перші прояви українця нового типу Є. Маланюк вбачав насамперед у добровольцях, які захищали Крути, галицьках стрільцях, згодом у Юрієві Тютюнникові, Симоні Петлюрі, А. Мельнику. Д. Донцов найкращі прояви особистісної героїки та чину вбачав у творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки та В. Стефаніка – «відвагу думання, завзяття та волю, володіючи якими, нація могла встояти серед розбурханої стихії новітньої епохи, не розчинившись у ній, не втративши ідеалів і високих моральних орієнтирів» [8, с. 222].

«Прикладання» у статті Л. Луціва до творчості Т. Бордуляка парадигми особистості чину свідчить про те, що критик роздумував над питанням придатності героя Т. Бордуляка до національно-визвольної тенденції тогочасної літератури. І треба розуміти, що Бордуляків герой може слугувати для подальшого виховання людини чину – доброї, милосердної, жертвовної, здатної на екзистенційний максимум у кризовій ситуації. Критик бажав побачити у Бордуляковому героєві також більше відваги, наполягання на власній волі, здійснення власної волі, великої радості, віри в призначення. Виразна етична домінанта у ідейноестетичних засадах Л. Луціва свідчить про його близькість до кредо так званої тодішньої «католицької критики», яка наголошувала на етичній функції літератури, релігійно-виховній. Також видно зі статті, що він активно стежив за подіями у таборах «католиків» та «естетиків», адже критикував перших за те, що ті оминають своєю видавничою і критичною увагою творчість Т. Бордуляка, близького їм естетичним світоглядом, а других – за невірні оцінні судження щодо творчості отця-письменника.

Критик вважав, що Т. Бордуляк заслуговує на «заінтересовання своєю творчістю»: «Чи не могли б були наші католицькі редакції друкувати старі й нові твори Бордуляка, замість передруковувати большевицького Зоценка, чи іншого Анненкова, або Гончарова, одночасно деклямувати про українську католицьку літературу» [5, с. 287]. Адже Т. Бордуляк як представник старшої генерації перебував поза літературно-ідеологічними напрямками доби міжвоєнної і не належав до «ні одної сімейної групи при якій-будь редакції» [5, с. 287]. А неухва критики, друкарів, відповідно змушували Т. Бордуляка до вимушеного мовчання. Хоч душпастирська діяльність була ключовою у його життєвому призначенні, такою ж бачиться критикові і літературна робота, бо ж не випадково назвав його отцем-письменником.

У статті звернено увагу на особливості психічної структури творчої особистості Т. Бордуляка, за якою митець потребував комунікації зі світом літературним, творчого середовища. Адже мав літературний дар, який потребував вияву, і белетристика не була чимось силуваним, навпаки, він писав, бо не міг не писати. І малу прозу вважав такою, у якій йому найкраще ведеться, порівняно із

поезією, перекладною творчістю, про що висловлювався в листах. Т. Бордуляк визнав, що при перших спробах сподівався поради і помочі критики, це має на нього стимулюючий «благотворний вплив» [1, с. 463]. Писав, бо чує до того «внутрішню потребу» [1, с. 459]. Писав з натхнення і великого одушевлення: «Я лише такий сюжет вибираю і пишу, до котрого почуваю одушевлення чи там натхнення, принаймні in momento conceptionis сідаю і пишу, а властиво – малюю» [1, с. 459]. Невідомо, чи Л. Луців читав листи отця-письменника до О. Маковея, але можемо переконатися у точності його суджень

В аналізі Л. Луців відштовхувався від тексту, значення слова, образу. Отримані з допомогою філологічного тлумачення оцінні судження він ввів у біографічний контекст митця, коло критики доповнив колом типологічного зіставлення, особливостями індивідуальної психології митця. До творчості Т. Бордуляка підходив із ідеологічними установками націоналістичного та католицького літературно-ідеологічних напрямів, однак не уникав і естетичних узагальнень. Жанрово допис є пропам'ятним, меморіальним літературно-критичним виступом, меморатом, який скерований на актуалізацію у національній читацькій свідомості постаті отця-письменника, на важливості його внеску у виховання нового покоління українців як людей чину.

Далі подаємо статтю Луки Луціва, присвячену творчій постаті Тимотея Бордуляка.

Список використаної літератури

1. *Бордуляк Т.* Твори / Т. Бордуляк; Упорядкування, підготовка текстів, примітки та критико-біографічний нарис Олекси Засенка. – К. : Держвне видавництво художньої літератури, 1958. – 478 с.
2. *Граничка Л.* [Луців Л]. Тимотей Бордуляк (1863–1936) / Л. Граничка [Л. Луців] // *Вістник*. – Львів, 1936. – Т. 4. – Кн. 12. – С. 896–901.
3. *Добко Т. В.* *Вістник: Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. 1933–1939: Системат. покажч. змісту* / Т. В. Добко; Б. Д. Ясінський; наук. ред. О. С. Онищенко; НАН України. Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського; Б-ка Конгресу США; НТШ Америки. – К. ; Вашингтон ; Нью-Йорк, 2002. – 340 с.
4. *Літературно-Науковий Вісник: Покажчик змісту. Т. 1–109 (1898–1932)* / укл. Б. Ясінський. – К. ; Нью-Йорк : Смолоскип, 2000. – 541 с. – (Записки НТШ. Філологічна секція. – Т. 213).
5. *Луців Л.* Література і життя. Літературні оцінки / Л. Луців. – Джерзі Сіті ; – Нью-Йорк : Видавництво УНС «Свобода». – 480 с.
6. *Маланюк Є.* Крути (Народина нового українця) / Є. Маланюк // *Герої Крут. Лицарський подвиг юних українців 29 січня 1918 року* / упорядник І. Ільєнко. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 1995. – С. 156–169.
7. *Олійник-Рахманний Р.* Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки) / Р. Олійник-Рахманний. – К. : Четверта хвиля, 1999. – 240 с.
8. *Шаповал Ю. Г.* *Літературно-Науковий Вісник (1898–1932 рр.): творення державницької ідеології українства* / Ю. Г. Шаповал. – Львів, 2000. – 352 с.

*Стаття надійшла до редакції 04.04.2013
Прийнята до друку 26.04.2013*

Лука ЛУЦІВ

Тимотей Бордуляк
(1863–1936)¹

Читаємо «Образки й оповідання», що то їх покійний Тимотей Бордуляк ще в 1899 р. видав під заголовком «Ближні» – і мимоволі міркуємо, чи галицьке село багато пішло вперед від того часу, чи проблеми, що їх по мистецьки старався розв'язувати майже перед півстоліттям отець письменник – перестали бути актуальні в нашій сільській дійсності, чи ще й далі шукають свого епіка? Чи провідні думки його оповідань є сьогодні тільки історичним документом давніших часів, чи може живими питаннями нашого життя?

Перед відповіддю на ці сумніви треба проаналізувати Бордулякову творчість, щоб пізнати фабули його оповідань, їхні складові мотиви та провідні думки чи там ідеї, що вбрані в мистецьку форму промовляють до нашого почування й уяви.

Майже у всіх Бордулякових творах виступають як герої селяни, – і то селяни халупники, що живуть більше в праці своїх рук на подільських панських ланах, як зі своєї власної землі. Тільки декуди стрічаємо героїв священиків («Право патронату» і «Нічний привид»), бідних жидів («Бідний жидок Ратиця» і «Сабета Себі») і дуже рідко світських інтелігентів. Сих останніх на селі зовсім таки не бачимо, автор показує нам тільки сільського вчителя як обсерватора й дорадника своїх героїв-селян, а не як самостійну постать дії. Автор найпевніше чув себе тільки на сільському ґрунті, там находив позитивних героїв, які «не тільки в словах є вірні своїм засадам, але також в діях» («Дяк Гриць»). Між інтелігентами не знаходив подібних людей. Ось троє інтелігентів захоплюється картиною жебрачки («Жебрачка»), їм здається, що вже «почувають милосердя» і «неописане зворушення в грудях», до їх очей тиснуться сльози, бо «хвилями забувають, що се полотно, і ось-ось готові сягнути до калитки, щоб втиснути в руку намальованої жебрачки милостиню»... Коли ж, вийшовши з галерії образів, стрінуло се панство на вулиці дійсну жебрачку, що послужила яке модель прославленому маляреві – то прогнало її. Подібно поступають і «панство колятори» з села Локчинець, коли не дають признаної парохії отцеві Аркадієві, що вкінці зрікається презенти, бо він мусів «поступити так, як чесний чоловік поступитися повинен» («Право патронату»).

Як Бордуляк дивився на твір мистецтва, яку роль призначував мистецьким творам в життю людей? Не маючи про се окремих заяв автора, можемо оперти свої міркування тільки на його творах. Бордуляк був «виделікатненим» реалістом. «Суть мистецтва, каже герой «Жебрачки», – лежить в тім, щоб представити річ так, як вона в дійсності єсть. Автор має «влити в твір життя, а крім того осінити його певною мірою ідеальности».

¹ Луців Л. Література і життя. Літературні оцінки / Л. Луців. – Джерзі Сіті ; Нью Йорк : Видавництво УНС «Свобода». – С. 283–288

– Ах, Боже, – закликала хороша пані, – до того справді треба вже великої здібності, щоб намалювати такий образ і впровадити чоловіка в таку ілюзію!

– Се ще ніщо, – говорив мужчина даліше, – се річ вправи і техніки. Найголовніше річ в тім, щоб артист умів вітхнути в свій малюнок справдішне життя. Погляньте на нього з більшою увагою: чи не говорить з того лица біда, нужда, голод, а може ще й слабість, одним словом: життя? Здається, що старуха своїми очима, своїми морщинами, своїми посинілими губами просить нас, благає про поміч, здається – від нашого милосердя зависить її існування...

В сім уривку ключ до розуміння цілої творчості покійного письменника, ба, не тільки творчості, але і його мовчанки. Автор бажав, щоб його твори будили якийсь відрух серед громадянства, а стрічала його наша байдужість і повне забуття. Коли принагідні знайомі питали його, а чому даліше не пише, він добродушно відповідав: «нащо?» так отже не «провінціональна буденщина» і не «відокремлення у провінціональному середовищі», як гадає М. Рудницький (Діло, 1936, с. 237), а скорше *брак будь-якої реакції на його твори був єдиною причиною Бордулякової мовчанки...*

Злиднів, нещастя й терпіння повно між постатями автора. Одні з них («Іван Бразилієць», «Бузьки» і «Ось, куди ми підемо, небого...») – втікають за море, бо гадають, що там знайдуть щастя. Інші не рушаються з місця, вдоволяються будь-чим, хасливі, ащо, як ачтарець Макар, можуть помагати ще біднішим від себе. Михалко став присяжним, поліцаєм і польовим, – і всі функції були прив'язані до одної особи – і вже чувається *щасливим*: «Йому було легко і весело на душі». Та побачивши людську біду в часі збирання податків, наш герой зрікається почестей, бо він «не має до того серця», щоб «дивитися на людську біду». При тім він даліше *щасливий*: «Він був такий радий, що аж затирав собі руки з радости».

Та й інші персонажі Бордуляка вдоволені «малим щастям. Згадаймо хоч би Матвія Баса, що тоном турецького баші наказує жінці варити кашу на молоці від шойно купної корови. Подібний і дяк Гриць, що все і всюди дбає про патріотичну працю, не висуває себе між провідників, бо добре знає, що «нам потрібні не тільки генерали і капітани, але також і капралі». Чотирнадцятилітня Параня *щасливо* заснула по цілоденній праці на панському лані; її мати, вдома Мариська, *тішилась* своєю робітницею.

Така сама й решта осіб в оповіданнях Бордуляка. Сі люди не мають великих вимог, вдоволені й щасливі навіть тоді, як можуть ходити з прохачською торбою, або сидіти за милостинею під церквою, як бачимо на особі Гаврила Чорнія. Ся постать чи не найцікавіша з усіх героїв з «Ближніх». Сей старець імпонує нам своєю впертістю і послідовністю, коли не хоче жити при дочці. Він виробив собі власний кодекс чести і був з ним щасливий навіть з «порожнім рукавом і деревляною ногою». Стрінувши знайомого, просить не казати нічого при його каліцтво донці:

Бо вона жінка і не пізнає своїм жіночим розумом тої ласки Божої, що мене спіткала... та буде плакати, журитися, побиватися... А я того не хочу, нехай вона про те нічого не знає...

Гаврило Чорній вірить, що дізнав надзвичайної ласки Божої в хвилині, коли став калікою. Він щасливий, але те його щастя інше, як у звичайних людей, що не змагають до єдиного «правдивого життя» з Ісусом Христом при «трапезі небесній». Треба подивляти «не висліджені стежки» Провидіння, що кермує всім нашим земським буттям – се його гасло.

Склалось так, що одночасно з «Ближніми» читав я «Пожогу» Коссак-Щуцької. Обидва твори такі різні, що не можна їх ставити поруч себе. А все таки кортить звернути увагу на те, які різні, суперечні життєві настрої можуть володіти людьми навіть при тотожнім релігійнім світогляді. І польська авторка глибоко вірить, що Бог кермує всім життям на землі. Коли їй вдалося майже чудом урятуватися перед смертю, вона покійно заявляє, що сталося так тому, що Бог так хотів. Коли ж большевики вбили обидві графині Ходкевичеві в Млинові, то польська авторка з покірною хилить голову: «призначення мусіло сповнитися». Та ся глибока віра не відбирає їй охоти до боротьби з тим, що вона вважає злом, тільки гартує її, робить з неї фанатика своєї ідеї, фанатика, який не хоче розуміти, що перед Богом всі народи рівні, тож і українці мають свої права. Бордулякові ж герої, – не тільки Гаврило Чорній, що живе у виїмкових обставинах, – не можуть змагатися з життям, щоб дійти кудись вище, вони лагідні, добрі, усміхнені і вдоволені навіть тоді, як ходять з торбами. Коссак-Щуцька найвище ставить три речі, що переможно вийшли з революції: на першому місці кладе церкву, на другому відвагу і щойно на третьому доброту. В українського письменника поруч Бога *бачимо тільки людську доброту*, бо майже всі його особи – се добрі люди. Характеристичне для Бордуляка хоч би те, що злих людей він нам ніде не показав на очі, а як треба було про них писати, то тримав їх в тіні, тільки показував наслідки їхньої злоби («самітна нивка») або казав оповідати про злочини (війта-п'яниця, «Галилеївський вїйт»).

Ми довше затрималися над таким саме душевним настроєм нашого автора, бо тепер легше зрозуміємо ще одну рису його творчості. Бордулякові герої дуже часто попадають в нужду не зі своєї вини, тільки тому, що «так якось склалося».

Ось Катерина Грущиha повдовіла, бо її Семенові трафилася «нещаслива пригода» в лісі, його вбило дерево. «Вже так мало бути» – говорили робітники. І героєві з нарису «Ось, куди ми підемо, небого...» також «не так склалося, як ждалося». Вже в першому році його господарки виступила вода з річки й залила все на полі. І на другий рік знову повторилася та сама історія: знову пішла з водою його праця. Сі стихійні катастрофи можна б пояснювати тим, що рільнича господарка завжди залежна від таємних примх природи. Але ж Бордуляк *любуется в нещасливих випадках* і при інших нагодах. Миронові вмирає жінка, лишаючи без опіки четверо дітей («Діти»). У Марка Бурого тяжко захоровує маленький Федь («Для хорого Федя»). Гаврило Чорній тільки через «нещасливий припадок» прийшов до своєї кінцевої філософії. І дядькові Федусеві «одна пригода» зробила цілковитий переворот в життї. Коротко можна сю філософію виказати словами купця з «Рішучого кроку»: «Хто має щастя, то певно, що ведеться йому добре». Сю песимістичну думку розвиває ширше автор на іншому місці такими словами:

Я дивуюсь, який сильний вплив може мати часом на Духа людського одна хвиля, один випадок..., котрим неначе послугується якась невидима рука, щоб завернути чоловіка з одної дороги і справити його на другу, цілком протилежну дорогу...

Віра в призначення може бути генезою надлюдської відваги; так є воно в згадуваній вже Коссака-Щуцької. Вона пише, що в часі революції зникли всякі компроміси, півтони й відтінки, тоді могла утриматися на поверхні життя, не соромлячися перед самою собою, тільки така людина, що була кождо хвилино відважна та безустанку добра. Герої українського автора не мають віри в свою перемогу. Вмираючи в Бразилії, Марина потішає свого чоловіка: – «не журися, не побивайся, вже нам судилося така доля». І Іван пізніше «не переставав бути сумний і пригноблений», хоч люди прихильно до нього відносилися. Він «шукав розради і топив своє горе» в корчмі при горівці. А не забуваймо, що герой сей належить до найенергічніших постатей Бордуляка: Іванові Бразилійцеві вдалося вирватися з пекла, в якому погинули тисячі людей.

Та є в Бордуляка одне оповідання, де рішучість і енергія героя перемагає всякі перешкоди, головним чином, свою власну оспалість. Яким Чайка постановив відчинити крамницю. Він довго носився з тим думками, та до діла не брався. Він чув, що йому при найліпшій волі «якось дуже тяженько зважитися на сей крок...» І тут Бордулякові виривається з-під пера характеристична для психічної структури письменника апострофа:

І я від себе не конче виную Якіма Чайку за ту його нерішучість, чи радше сказати: оспалість. Господи Боже! Та ж він русин, так само як я... А щоби русин зважився на який новий спосіб зарібку, то треба йому хіба гарячого сала налити за ковнір.

Гадаємо, що тут саме доторкнулися ми другої причини довголітньої мовчанки нашого автора.

Третьою причиною могло бути середовище, в найширшому розумінні сього слова. Та й найгірше середовище не в силі вбити волі до літературної хворости. Чи треба пригадувати побут Шевченка на засланні? Чи могло бути гірше пекло на землі? А поет таки «мережав» свої думи! До творчості змушував його внутрішній мус, олівець вклала йому в руку його психічна структура, що без творчості не могла жити, як риби без води. Та знані світовій літературі й такі, навіть дуже талановиті поети, що треба було їх аж під ключ замикати, щоб змусити їх викінчити розпочаті твори. Бардуляк не бачив заінтересування своєю творчістю, не чув про відгомін своїх оповідань – тож його душа не рвалася до письменницької праці і на чемностеві запити цікавих осію міг легко відповідати: «а нащо маю писати?» Бо і справді, наші видавництва таки зовсім не цікавляться літературними талантами, що не належать до ні одної сімейної групи при якій-будь редакції. Чи не могли б були наші католицькі редакції друкувати старі й нові твори Бордуляка, замість передруковувати большевицького Зоценка, чи іншого Анненкова, або Гончарові, і одночасно деклямувати про українську католицьку літературу!

В оповіданнях Бордуляка бачимо нечужі українській літературі мотиви, починаючи від Вовчка і Федьковича і кінчаючи Черемшиною та Стефаніком. Є тут і горе матері, бо син відбуває військову повинність; є тут і «здекуцник», що стягає з бідаків податки; є вїйт-п'яниця, що шкодить громаді; є й картини розпуки тих, що втікають з батьківщини за море, в чужину; є й згадка про славні галицькі вибори; є п'яниці і процесовичі; є вже й перші проліски освітньої праці та початки власної торгівлі. Мотиви ці знані багатьом нашим письменникам, згадаймо крім названих вгорі ще Франка, Стефаніка, Б. Лепкого, Мартовича і Маковея. Та творчість Бордуляка не стоїть в генетичному зв'язку з ні одним з названих письменників. Спільні мотиви, бо спільне життя, з якого черпали всі. Бордуляк мав свою власну філософію, він своїм власним оком дивися на нашого селянина.

Якби він був студіював інших письменників, що одночасно з ним писали – може був би більше дбав про оформлення своїх образків. А то в них здебільша ті самі мистецькі засоби, що їх впровадив в нашу літературу ще Марко Вовчок. Ба, навіть у Вовчка бачимо більше економію слова в деяких місцях. Автор «Ближніх» подає нам свої твори або в формі оповідання самого автора, або при допомозі оповідача героя. Деколи ми не бачимо оповідача, бо він стоїть здалеку і не бере udziałу в акції оповідання. Оповідання «Дід Макар» зачинає Бордуляк немов самого себе, а кінчає формою об'єктивного оповідання. Оповідання «Дядько Федусь» видержане немов у формі спогадів самого автора. «Рішучий крок» гейби безпосередня обсервація автора, що вкінці оповідання звертається до першого крамаря в селі, Якима Чайки, словами заохоти.

Особу автора бачимо ще в інших оповіданнях: «Самітня нивка», «Перший раз», «Дяк Гриць», «Мати» й інші.

Хто пише в такий спосіб, як Бордуляк, – той хоч і здобуває для своїх творів більше довір'я, як до життєвих документів, та зате твори ці часто тратять на літературній вартості. Бо ж література, навіть та, що її зовуть реалістичною, се не копії з життя. Пригадаймо собі Бордулякові слова з оповідання «Жебрачка». Творець має не тільки вірно наслідувати природу, він мусить «влити в свій твір життя», він повинен свій твір «осінити» хоч трохи ідеалізмом. Ми так висловили б сю саму думку в приміненні до Бордулякових оповідань. Автор повинен так формувати життєву дійсність у мистецькій подобі, щоб новоповсталі літературна дійсність викликала не тільки якнайбільшу ілюзію правди, але також і якнайсильніше зворушення читача. Літературний твір повинен викликати не тільки «милосердя», як се часто діється в творчості Бордуляка («Жебрачка» й інші), – але також і завзяття, витривалість у змаганнях і відвагу в боротьбі, любов до батьківщини та інші чесноти, які, як ми се бачили вище, можна згармонізувати з вимогами християнської релігії.

Перша книжка Бордуляка стояла під прапором початкового оповідання «Дай Боже, здоровля корові!» Се оповідання класичне для його творчості. В «Ближніх» бачимо деяку монотонність. Тому цікаві ми, чи змінився покійний письменник у своїх творах, писаних в останніх літах свого життя.

Може його твори хоч по смерті автора матимуть «більше щастя», як мали за життя свого творця? Може се тим скоріше статися, що багато проблем нашого села, що то їх старався розв'язувати у своїх «Ближніх» покійний отець письменник, – ще й досі нерозв'язані.

«NEARS» BY TYMOPHIJ BORDULYAK IN VALUATION OF LUKA LUTSIV

Iryna YAREMCHUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universitets'ka str., 1/309, Lviv, Ukraine, 79000*

The critical literary review by Luka Lutsiv, the representative of Sichovi Striltsi literary generation, dedicated to the creative figure of Tymotej Bordulyak that was published in 1936 in the Journal "Literary and Scientific Journal" – "Visnyk". Were clarified cultural and historical references and importance for periodical.

Interpretation practice of D.Dontsov creates a genetically typological context for the works of Luka Lutsiv. This original work that correspond to the periodical ideologically and methodically connected with the search of interwar literary criticism. Her methodology synthesizes cultural and historical, typological, national and existential and Philological approaches. It was propound to define works of memorial character as memorates.

Key words: Luka Lutsiv, Tymotej Bordulyak, "Visnyk" (Journal), memorate, memorial criticism, Sichovi Striltsi.

«БЛИЖНИЕ» ТИМОФЕЯ БОРДУЛЯКА В ОЦЕНКЕ ЛУКИ ЛУЦИВА

Ірина ЯРЕМЧУК

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000*

Рассмотрено литературно-критическую статью Луки Луцива, посвященную творческой личности Т. Бордуляка, напечатанную во львовском журнале «Вистнык» в 1936 году. Выяснено культурно-исторические координаты, место в издании. Интерпретационная практика Д.Донцова генетическо-типологический контекст труда Л. Луцива. Это оригинальный труд, который соответствует идеологическому руслу издания, исканиям междувоенного литературоведения, а также предыдущей научной деятельности. В ее методологии – синтез культурно-исторического, типологического, национально-экзистенционного, филологического подходов. Предложено определять подобные пропамятные труды как мемораты.

Ключевые слова: Лука Луцив, Тимотей Бордуляк, «Вистнык», меморат, мемориальная критика, стрелецтво.

